

Найперший повістяр

Ольга Колінченко (Довгоп'ят),
вчитель-методист Козинської ЗОШ
I-III ступенів Обухівського району
Київської області, член НСПУ

*Він був українцем і українським, виключно
українським письменником тоді, коли многі
його*

ровесники твердо вірили, що свобода і

знищить всі національні різниці.

Іван Франко

Ім'я Івана Нечуя Левицького, одного з найвидатніших українських прозаїків реалістичного напрямку, великого майстра української повісті, роману, дороге серцю кожної людини. І не тільки тому, що його твори, в яких він з глибокою проникливістю відобразив народне життя, увійшли до скарбниці класичної літератури, а й тому, що крізь його твори яскравою ниткою проходять чарівні українські пейзажі.

Панас Мирний написав про І.Нечуя Левицького: «Слава нашому найпершому повістярєві, що своїми талановитими працями вивів на світ життя людей свого краю – від простої селянської хати і до високих хоромів...»(газета «Українська культура» 24.11.1998 р. №225).

Разом із видатними письменниками свого часу Іваном Франком, Марком Вовчком, Григорієм Квіткою - Основ'яненком, Панасом Мирним він показав складне українське реальне життя XIX – поч. XX століття.

Іван Нечуй-Левицький збагатив українську літературу новими жанрами та образними засобами. Серед його творів - короткі оповідання, нариси, великі повісті й романи, побутові комедії, історичні драми, літературно-публіцистичні статті, театральні рецензії, історичні та мовознавчі праці. Письменник щедро використав мовні багатства усної народної творчості та живої розмовної мови українського селянства, що увиразнило художнє слово творів.

У його біографії відбито великий життєвий досвід, відомості про те громадське й літературне оточення, в якому він перебував, а ще обставини, які сприяли становленню його як письменника.

Іван Семенович Левицький народився 25 листопада 1838 року в містечку Стеблеві (колишнього Канівського повіту на Київщині) тепер Корсунь-Шевченківського району на Черкащині, що розташоване на скелястих берегах річки Рось. Саме тут, між чарівних краєвидів рідної місцевості, пройшли дитячі й шкільні роки письменника.

Батько його був священиком, по матері майбутній письменник походив від полтавського козака, який теж став священиком. Тому мати була дуже богомільна, але й письменна, любила українську пісню, багато розповідала дітям про життя святих. Діти горнулися до неї, бо вона знала цікаві казки про природу, сама любила рідний край і будила любов у дитячих душах. Мати письменника рано померла, коли Іванові було тринадцять років. Окрім нього в сім'ї росло ще дві пари близнят (сестра і троє хлопців). Доглядала їх баба Мотря, яка разом з дітьми спала на кухні, часто розповідала їм безліч казок, водила дітей за собою по христинах, весіллях, похоронах. Це була перша життєва народна школа майбутнього творця, яка дуже зблизила його з народом.

Батько письменника Семен Степанович Левицький, був освіченою на той час людиною, цікавився українською літературою і народною творчістю. Він, прагнучи дати селянам освіту, відкрив у селі свою школу, але поміщик запротестував, бо дуже боявся, що коли мужики стануть грамотними, то не буде кому працювати на полях.

Проповіді в церкві Семен виголошував тільки українською мовою. Часто батько розповідав дітям про героїчні сторінки українського народу на Канівщині, Черкащині, Корсунщині.

Уже змалку Іван Семенович цікавився походами Хмельницького, захоплювався українською піснею, знав про Шевченка і чув уривки його віршів, адже Кирилівка, де народився Тарас Шевченка, була всього за двадцять верств від Стеблева.

Навчатися грамоти Іван Семенович почав із семи років. Спочатку батько навчив його читати й писати, давав уроки історії. Потім хлопця віддали в науку до дядька, матиного брата, який був за вчителя у Богуславі. За два роки він підготував небожа до навчання в бурсі.

Тож з 1847 року Іван Левицький навчається в Богуславському духовному училищі при монастирі. Майбутній письменник згадує, що наука там була «суха, мертва», українською мовою розмовляти забороняли, а хто порушував заборону, вішали таблички на шию «за мужичі слова». Часто дітей били різками, не давали читати художню літературу.

У бурсі письменник навчався шість років. У чотирнадцятирічному віці він уперше приїздить до Києва і вступає на навчання до Київської духовної семінарії. Тут теж було дуже важко вчитися. Але радувало те, що тепер Іван міг купувати книжки в крамницях. Тож він читає все, що попадає під руки: особливо захопився французькою літературою - творами Сервантеса, Данте, Шатобріана, Сю. Читав Гоголя і Пушкіна. Та найбільше вразили його вірші Тараса Шевченка. У своїй автобіографії він пише: «Кобзар» ... мене дуже вразив поезією та народністю в поезії». Окрім читання він ще й захоплювався красою київських краєвидів.

Жив Іван Нечуй-Левицький на Подолі, тож досконало вивчив життя міщан, що пізніше пригодилося при написанні творів.

Перед закінченням навчання в семінарії, Іван Семенович захворів на грип, дуже ослаб, але семінарію закінчив, хоча вирішив побути з рік у батька в Богуславі, бо не мав сили далі вчитися. Тож трохи окріпнувши, почав учителювати в Богуславському духовному училищі.

Він самостійно вивчив німецьку мову, а восени 1861 року, залишивши учительську роботу, вступив до духовної академії. Наука в академії була сухою, як і скрізь. Професори читали такі лекції, на які студенти майже не ходили. А один професор заявив, що він би спалив українську та білоруську літератури, як тільки б вони з'явилися. Навіть духу українського не було в стінах колишньої Києво-Могилянської академії.

Про це навчання письменник пізніше розповість у романі «Хмари». Та Іван Левицький не втратив бажання вчитися. Учився він на «дуже добре», захопився російською літературою. На той час виходив єдиний у всій імперії український журнал «Основа», який видавали колишні кирило-мефодіївці в Петербурзі. І саме він та «Кобзар» Шевченка допомогли майбутньому письменникові зрозуміти, що писати треба по-українськи. У одному з варіантів його біографії ми знаходимо відомості про те, що він зробив перші спроби написати повість для «Основи» саме в студентські роки.

Закінчивши духовну семінарію в 1865 році та отримавши звання магістра богослов'я, Іван Левицький порушив сімейну традицію і не став священником.

Його вабила професія вчителя. Тому він почав свою трудову діяльність викладачем російської мови та літератури в Полтавській духовній семінарії. І хоч умов для творчості не було, однак письменник спробував узятися за перо.

Часи то були жорстокі. Українська література заборонена повністю царським циркуляром міністра Валуєва. Тож перша повість Івана Левицького «Дві московки» була надрукована у Львівському журналі «Правда» у 1868 році під псевдонімом І. Нечуй.

У Полтаві на той час учителям жилося не солодко. Матеріальні умови були дуже складні, деякі вчителі навіть голодували, а ще ж усіх, хто писав українською мовою і навіть говорив, переслідували. Тому Іван Семенович, розуміючи, що буде звільнений з роботи, якщо не покине літературну діяльність, вирішив залишити семінарію і перейти кудись далі, де б його ніхто не чіпав. Таким пристанищем виявилася Польща. У той час чимало друзів письменника виїхали в ту частину Польщі, яку при поділі відібрала Росія. Тому й він попросився туди ж на місце вчителя.

Для того потрібно було скласти додаткові екзамени. Таким чином в 1866 році Іван Левицький отримує місце вчителя в жіночій гімназії міста Каліш. Він викладає там російську словесність, історію, географію Росії. З часом, сумуючи за рідним українським словом і дізнавшись, що у м. Біла живе українське населення, просить перевести його туди. Але вакансії там не виявилось, і І.Левицького переводять у м. Седлець до жіночої гімназії. Під час перебування

в Польщі письменник пише чимало творів: «Рибалка Панас Круть», «Причепа», «Хмари», «Запорожці», перший варіант повісті «Микола Джеря» та інші.

1969 року І. Левицький подорожує по Швейцарії, яка залишила в його творчості величезний слід. У 1872 році у Львові вийшов перший том «Повістей Івана Нечуя». Літературна критика схвально зустріла появу творів письменника, визнавши талант автора. А в 1993 році переїжджає на роботу до Кишинівської чоловічої гімназії. Швидше всього тому, що за ним було встановлено негласний нагляд поліції за демократичні погляди та громадську сміливість учителя. У Кишиневі Левицький почав працювати класним наставником першої чоловічої гімназії і викладати російську мову та літературу, старослов'янську і латинську мови, логіку. Його зарплата була в п'ять раз вищою, ніж він заробляв у Полтаві. Тут він пропрацював двадцять один рік, сумлінно навчаючи молоде покоління любити словесність та художнє слово. Він співчутливо ставився до дітей з родин матеріально не забезпечених. Був гарним учителем і добрим наставником.

Це найплідніший період творчості Івана Нечуя-Левицького. Він написав тут чимало своїх творів, таких як повісті «Микола Джеря», «Бурлачка», «Кайдашева сім'я», «Баба Палажка і баба Параска» «Старосвітські батюшки і матушки» тощо. У Кишиневі Іван Нечуй-Левицький очолив гурт свідомих українських інтелігентів. Займався він і громадською діяльністю: читав свої твори, виступав з доповідями, рефератами на літературні й суспільні теми. Популярність його зростала, і він знову попадає під нагляд поліції. Чи не цей нагляд поліції й примусив І. Левицького залишити у сорок сім років вчительську роботу. А ще з 1884 року в письменника виявилася шлункова хвороба, і він звертався із заявою до директора гімназії про дозвіл на виїзд до Австрії лікуватися мінеральними водами. Тож у 1885 році Іван Левицький подав у відставку і перейшов на літературну роботу. Переїхав до Києва, де активно і творчо працював. Спілкувався з М. Старицьким, М. Кропивницьким, М. Лисенком. Тут він пише історичні романи «Гетьман Іван Виговський і «Князь Єремія Вишневецький», повісті «Пропаші», «Над Чорним морем», «Поміж ворогами», «Не той став», багато оповідань («Афонський пройдисвіт»,

«Київські прохачі», кілька п'єс, десятки нарисів і літературно-критичних статей.

Іван Левицький добре знав музику і живопис. Добре грав на роялі, любив музику М.Лисенка, захоплювався театром. Щоліта їздив до рідних і знайомих у Білу Церкву, Трушки, Стеблів, де вивчав життя селян і збирав матеріали для своїх творів. Після невдалого юнацького кохання так і не одружився. Був дуже пунктуальним, став свого роду міською легендою, бо завжди дотримувався своїх звичок. Щодня будь-якої погоди рівно о 3-ій виходив з квартири і йшов на Фундуклеївську вулицю, потім Володимирською до підйомника, далі на Володимирську гірку. Звідти милувався Дніпром аж до 6-ої, потім спускався вниз на Хрещатик і повертався додому. Вечеряв і рівно о 10-ій лягав спати. Навіть 1904 року на ювілеї, коли виголошувалася доповідь про нього, він перед десятою годиною встав просто з президії урочистого зібрання, попрощався і пішов. Мабуть, ця впорядкованість життя сприяла його літературним заняттям. Адже за півсторіччя він написав понад 50 творів. Він завжди був серед людей до кінця свого життя. Уважно ставився до письменників-початківців. Працюючи в Кишиневі, допоміг молодому письменникові, теж учителю Борису Грінченку, надрукувати твори в журналі «Світ».

І.Левицький перекладав Біблію, бо прагнув, щоб український народ молився своєю мовою. Півтора року він працював над біблійними книгами, і в 1904 році Британське біблійне товариство опублікувало переклад І.Нечуя-Левицького разом П. Кулішем та І. Пулюєм. Гонорар письменник віддав на стипендії вбогим студентам.

І. Нечуй-Левицький дожив до здобуття Україною волі. Хоча життя його й тоді було дуже складним. Сам, без догляду й коштів, він, хворий, опинився в Дегтярівській богадільні.

Там і помер 15 квітня 1918 року. Похований на Байковому кладовищі в Києві.

Максим Рильський писав « Коли хотіли вирвати язик,

Хотіли ноги поламати,

Топтали під шалений крик,

В'язали, кидали за ґрати,-

У той час у нашу літературу прийшов Іван Семенович Нечуй-Левицький. Сміливо струшуючи, мов дорожню пилуку, ідейний мотлох духовної академії, що густо покривав і затуманював світобачення у її вихованців, він припав спраглими вустами, що бажали живого слова, до джерел народної творчості, пірнув у вир буденного життя знедоленого люду...

Не так просто було стати письменником того народу, в якого відбирали право навіть говорити рідною мовою, коли та мова «порубана була, як Федір у степу Безрідний». Проте Нечуй-Левицький стає українським письменником. Він, як твердив Іван Франко, – «творець живих типів». Тому й писав свої твори на реальній основі, захищав реалізм, національність і народність як найперспективніший напрям літературного розвитку для України. У своєму нарисі «Світогляд українського народу» відстоював погляди, що російська література непотрібна для України. Наголошував, що література повинна відображати правдиву дійсність. У своїх виступах він завжди керувався національною ідеєю. Тож і твори його наскрізь пройняті правдою життя українського народу.

Рання проза письменника розкриває панораму селянського життя, починаючи від панщини і до 19 ст. Але в творчості автора присутня й міська тематика. Та все ж таки найважливішими є твори про життя селянства, зображенню яких він приділив найбільше уваги, в яких широко і правдиво показав життя селян, пригночених поміщиками бурлак, які втікли від поміщиків, потрапляють в залежність до підприємців, і мають таку ж безправність.

У першій повісті «Дві московки» автор реалістично розкриває причини і наслідки недолі селянських жінок - «московок». Герої твору живуть у безпросвітних злиднях. Обом жінкам: і Марині, і Ганні судилася важка доля: царська солдатчина відбирає у Ганни не тільки чоловіка, а й сина. Марина ж - убита голодом і холодом.

В іншому оповіданні «Рибалка Панас Круть» автор відтворює точні картини природи рідного краю (містечко Богуслав, його околиці), передає у

невеличкому тексті все життя головного героя. У творі «Причепа» засуджує ворожу українському народові політику полонізації чи русифікації і наголошує, що українці, виховані на чужих ідеалах, хияються туди, де сильніший вітер.

Трагедію дівчини-селянки показав Нечуй-Левицький у повісті «Бурлачка», а ще в цьому творі вперше розкрив проблеми життя промислових робітників.

А справжньою перлиною його творчості є повість «Микола Джеря», написана у 1876 році, опублікована у львівському журналі «Правда», в якій показано образ борця проти свавілля кріпосників. У цьому творі, як писав Іван Франко, письменник «розкрив історію всього українського селянства в ту важку епоху, написану в однім широкім образі».

Перший варіант цього твору під назвою «Наймит Яріш Джеря» написаний у 1867-1873 рр., був загублений П. Кулішем, котрому автор передав рукопис за кордоном.

За жанром «Микола Джеря» - соціально-побутова повість, що складається з восьми розділів. Головний герой твору показаний від юності до старості.

Герої повісті поділяються на два табори: селян-кріпаків та поневолювачів. У зіткненні двох основних груп і визначається основна проблема твору. Події розгортаються послідовно, повільно, але з часом досягають глибокого драматизму. У повісті просто і реалістично розповідається про щоденне життя Миколи Джері та його родини. Головна увага зосереджена на образі молодого селянина Миколи, який виражає настрої селянства. Веселий, життєрадісний, волелюбний парубок не може миритися з тим становищем, у якому живе. У нього зароджується ненависть до панів, він не хоче змиритися з гіркою долею, і розуміючи, що пан віддасть його в солдати, разом з односельцями тікає з села. Але не краща доля чекала втікачів. Неволя і свавілля панує скрізь, куди б не прибилися бурлаки. У боротьбі проти насильства проходить все Миколине життя. Непокірний характер його нагадує нам запорізьких козаків.

У цьому ж творі письменник змальовує і образ вірної дружини Миколи – молоді Нимидори, яку він залишає саму з старими батьками. Нимидора через

все життя проносить почуття кохання до Миколи, але соціальні умови не дають їм права бути щасливими.

У повісті «Микола Джеря» Нечуй-Левицький показав себе майстром українського пейзажу, довів, що він уміє не тільки бачити своє рідне, а й відчувати бачене. Повість була новаторським твором. Письменник вперше в українській літературі створив багатогранний образ позитивного реалістичного героя, що виражав думки і прагнення українського народу.

Новою сторінкою української прози був вихід у світ роману Нечуя-Левицького «Хмари», у якому автор звернувся до теми української інтелігенції. Назва твору символічна. Хмари - це гнобительська царська політика Російської імперії в Україні. Іван Нечуй-Левицький вважав, що розігнати ці хмари повинна саме українська інтелігенція. Роман «Хмари» правдиво розкриває життя інтелігенції минулого віку. У ньому автор дотримувався принципу життєвої правди, бо писав про те, що добре знав, що хвилювало і не давало спокою творчій уяві. «В українській літературі це була перша спроба відійти від селянської тематики до зображення життя інтелігенції», - твердив О. Білецький.

Твір писався в 1870-1871 рр. Відкривається роман чудовою панорамою Києва з золотoverхими церквами, але дійсність: русифікаційна політика царського уряду не давала можливості для оптимізму. Тому чорні хмари, які нависли над українством, були образом-символом, що уособлював у собі національне гноблення. Сам автор дає таке розуміння провідної ідеї твору: «...закутали чорні хмари Україну, зібралися з усіх усюдів і заступили нам ясне й прозоре небо і заплутали у тінь та мряку увесь наш рідний край. І хто розжене ті хмари...»

Роман багато в чому автобіографічний. Описуючи своє перебування на навчанні в Київській духовній семінарії, автор докладно змальовує навколишню місцевість.

У романі зіставлено долі людей і поколінь. Професори Київської духовної академії українець Дашкевич і туляк Воздвиженський є представниками старшого покоління. В образі Дашкевича автор показав безвільних українських мрійників, які свої високі поривання до праці на користь народу зводять до

кабінетного просиджування над книгами. Правда, на старості Дашкевич усвідомив, що прожив життя марно, але було вже надто пізно. В цьому образі І. Нечуй-Левицький використав елемент біографії М. Драгоманова.

Молодшу частину української інтелігенції автор показує в образі Павла Радюка. Хлопець значно ближчий до реального життя, здатний на практичні дії, вчинки. І. Нечуй-Левицький написав, що він списав цей образ із небіжа Гулака-Артемівського та одного полтавця. Радюк – пропагандист, розповсюджувач творів Тараса Шевченка, він вірить у краще майбутнє своєї батьківщини. Досить добре обізнаний з історією. Він чимось нагадує нам самого автора, який хоче працювати і прагне боротися, в будь-яких обставинах здатний захищати інтереси народу, його культуру, навіть допомагати морально і матеріально. Він організовує лекції для селян, записує фольклор, читає людям Шевченка, пропагує заборонені книжки. І хоча це не ідеал автора, бо Радюк має багато помилок, але це жива людина, яка вміє і планувати, і забувати щось, і водночас може відірватися від життя і наробити безліч помилок. Хоча автор добре таки розумів, що тріумф не за Радюком, а за такими, як Воздвиженський.

«Хмари» - великий суспільний роман, у якому багато героїв, подій, який зображує чудові реалістичні картини життя старого Києва і сіл Черкащини й Полтавщини. Також ми бачимо будні студентів Київської духовної академії, примітивізм вихователів Інституту благородних дівиць, розваги міської публіки.

Композитор Микола Лисенко написав: «Не один твір не робив на мене такого сильного чарівного враження як «Хмари». Тож всі заходи вживатиму, аби вони були дозволені». (Нечуй-Левицький. Твори у 10-ти томах. Т.2 К. «Наукова думка», 1965, С.381.)

Головна ж цінність роману в змалюванні чудових реалістичних картин життя Києва і сіл Черкащини й Полтавщини. Письменник вперше в літературі охопив життя киян від найнижчих верств до великосвітського товариства й академічних аудиторій. Значення роману досить велике, бо в ньому автор показав «ідеал нової України», а ще - важливість роботи молодого покоління.

Хроніку селянської родини в післяреформений період в атмосфері повної бездуховності й агресивності розкрив письменник у соціально-побутовій повісті «Кайдашева сім'я». Про задум свого твору він пише: «Часто трапляються сім'ї, в котрих буває така колотнеча, завсідня лайка та сварка, що життя стає якимось пеклом».

Повість була написана в 1878 році. Вперше надрукована в 1879 році в львівській «Правді». А перше київське видання, покалічене цензурою(початок повісті), відбулося 1887 року. В радянський час твір трактувався як такий, що відтворює «ідіотизм»сільського життя.

Хоча твір має досить велике значення і прекрасні відгуки літературної критики про нього. Іван Франко зарахував повість «Кайдашева сім'я» до «найкращих оздоб» рідного письменства.

У цій повісті автор показує життя селянської родини в конкретному часовому і географічному просторі. Часовому – це перші роки після скасування кріпаччини, географічному – це Київщина, Богуслав, села Семигори, Бієвці.

Повість складається із дев'яти розділів. Дія розвивається в хронологічній послідовності життєвих подій родини Кайдашів: одруження синів, сварки, пошуки Мелашки, смерть Кайдаша, боротьба за спадщину.

Часто сімейні сварки переходять у бійку. Кожна з них має зав'язку і розв'язку. У цьому полягає особливість композиції твору.

Твір починається із опису села Семигори, хати Кайдашів і знайомства з самими героями твору: старим Кайдашем, його синами Карпом та Лавріном, матір'ю Марусею Кайдашихою. Перші чотири дії відбуваються у Семигорах. «Хатня війна» поступово втягує всіх героїв твору. П'ята частина знайомить нас із селом Бієвці, де живе майбутня невістка Кайдашів Мелашка. Шоста переносить у Київ, де відбуваються пошуки Мелашки. А три останні знову повертають до Семигорів, де конфлікт настільки загострюється, що ворожнеча доходить до останньої стадії. Свою вдачу герої твору розкривають через діалоги. Саме в діалогах показано комічне й драматичне в їхніх долях. Зосереджені на своїх власних земельних наділах, сіножатях, селяни не змогли

навіть розкопати горб, на якому постійно ламалися вози. Кожний чекав, що хтось почне першим.

У центрі повісті сімейні стосунки родини Кайдашів. Глава сім'ї Омелько Кайдаш, який потрапив у повну залежність дружини, не може керувати господарством. Тому рятується горілкою. Сімейні суперечки ранять його, але він не може протистояти їм. Омелько щиро вірить у Бога. Ходить до церкви, вірить, що Бог йому допоможе. Але й тут через поведінку синів, дружини, вживає лайливі, грубі слова.

Найцікавішим у повісті є образ Марусі Кайдашихи, яка довго «терлася коло панів і набралася од них трохи панства». Вона манірно висловлюється «проше вас», зверхньо ставиться до простих та бідних людей, а ще дуже любить себе, що й стало однією з причин конфлікту, який виник у родині Кайдашів.

Має, звичайно, жінка і позитивні риси характеру: вміє працювати, добре знається на куховарстві, тому її часто запрошують куховарити на хрестини, весілля, іменини. Проте саме через неї в родині Кайдашів виникають сварки, які приводить до того, що навіть добра людина, потрапляючи в умови нерівноправних стосунків у сім'ї, стає через якийсь час такою, як і всі, хто живе в цій родині. Цікаво і реалістично показані й невістки Кайдашів.

З Мотрею автор знайомить нас на початку повісті, до того ж показує, яка це гарна дівчина: енергійна, працююча, горда, розумна. Одружившись із Карпом, Мотря не зразу проявляє негативні риси характеру. Але з часом, коли починає розуміти, що її свекруха лицемірна, хитра, то й Мотря, не довго думаючи, демонструє весь свій розум у «хатній війні». Огрубіння молодого подружжя Карпа й Мотрі показує дію тих сил, які намагаються підірвати в душах людей чисті і здорові почуття. Це не стільки суспільні обставини впливають на людей, це виявляється влада темної буденщини, родинна дисгармонія і взаємна неповага.

Автор, змальовуючи персонажі, розкриваючи їх характери, часто використовує засіб протиставлення: наприклад, він показує, як гарно й спокійно жилося Мотрі у батьків, і як погано живеться в родині Кайдашів.

Засобом протиставлення керується автор і представляючи нам Мелашку, яка є покірною, тихою, спокійною дівчиною, і входить у родину Кайдашів, не відаючи, що її там чекає. Правда, Мелашка по-своєму висловлює свій протест свекрусі, лишаючись у Києві. Вона не може так бунтувати проти свекрухи, як Мотря, тому обирає інший шлях для захисту. Але все ж таки в її душі перемагає любов до Лавріна, і вона повертається в Семигори. Отут уже Кайдашиха змушена йти на примирення, бо розуміє, що інакше вона втратить невістку.

Карпо і Лаврін теж змальовані в повісті, як два протилежні персонажі. Навіть при першому знайомстві з ними, коли вони ведуть розмову про дівчат, ми бачимо, які різні сини в Кайдашів. Тому й подальші вчинки обох братів умотивовані, адже Карпо все своє життя практичний і неохочий до розваг чоловік, а Лаврін романтична, зворушливо-щира натура. Таких же й дружин вони обирають собі, бо кожен по-своєму бачить своє щастя. А одружившись, обидва сини стають такими ж егоїстичними, дрібними власниками, як і всі члени родини. Родинні відносини руйнуються, а члени сім'ї грубішають з кожним днем.

Автор показав, що через несумісність авторитарних родинно-побутових звичаїв старшого покоління відбувається небезпечне егоїстичне роз'єднання людей, родини, нації. Через невміння поєднатися, пошанувати одне одного виникає брак громадської єдності. Звідси й ворогування, бійки.

У повісті «Кайдашева сім'я» Нечуй-Левицький виявив себе глибоким знавцем людської психології і майстром художньої деталі.

Адже всі художні засоби твору підпорядковані розкриттю характерів персонажів, основної ідеї повісті. В пейзажах, замальовках, побутових сценах переважають зорові образи, а кожен епізод виписаний як очевидний. Наприклад, можна згадати опис села Семигори на початку повісті, або те, як Мотря вбирається на вечорниці.

Мова героїв повісті теж вражає своєю розмаїтістю у використанні народних прислів'їв, приказок, фразеологізмів. Всі вони стилістично й емоційно насажені. Постійні епітети, порівняння, прислів'я відображають тісний зв'язок мови повісті з фольклором. У повісті використано також пісенну

творчість. Так, Мотря співає жартівливу народну пісню про свекруху, Лаврін словами пісні звертається до Мелашки: «Десь ти, моя мила, з рожі та барвінку звита...». Навіть Карпо думає про Мотрю словами пісні «Ой важу я на цю дівчину вражу, та не знаю, чи буде моєю».

Нечуй-Левицький використовує і такі види фольклору як замовляння та казки. Словами казки Мотря розповідає батькам про свекруху: «В мене свекруха – люта змія...». Окремі вирази, а то й діалоги нагадують живу, розмовну мову...

Іван Нечуй-Левицький вводить у твір для глибшого розкриття настроїв героїв такий художній засіб як сон. Таких снів у повісті кілька. Всі вони мають символічне значення, наповнені надзвичайною образністю. Наприклад, сон Мелашки підкреслює бажання побачити матір, до якої її ніяк не відпускала свекруха.

Часто письменник вдається до іронії, щоб підсилити смішні епізоди повісті. Комічного ефекту письменник досягає через діалоги або через гіперболізацію. Наприклад, сцени з чортами, коли Омелько Кайдаш зовсім спився. Чорти вважаються Омелькові скрізь: у дворі, в хаті, в лісі.

Але у всіх своїх творах Іван Нечуй-Левицький виступає як патріот своєї землі. Він, описуючи своїх героїв, щиро любить їх, переживає за них, уболіває на кожному кроці. Автор дорожить історією свого народу, йому болить розтоптана і втрачена національна гідність українця. Саме через це він показує нам такі багаті звичаї і традиції українського народу. Це і сватання, і розглядини, обряд весілля, похорону, ворожіння, знахарства, чимало релігійних обрядів, традиційних національних страв.

А як детально описує він національне вбрання, особливо дівоче, жіноче: і святкове, і повсякденне. Він описує деталі одягу, головні убори, той порядок, за яким одягали вбрання, прикраси, ніби знаючи, що все це лишиться у спадок нащадкам.

А ще у творах письменника, не дивлячись на те, що люди живуть у тяжких умовах, багато музики на весіллях, на вечорницях, де грають троїсті музики. Лаврін, наприклад, грає на сопілці, а Микола Джеря на скрипці.

Повість «Кайдашева сім'я» увійшла в історію української літератури.

Вагоме місце в українській літературі посідають історичні романи І.Нечуй-Левицького «Гетьман Іван Виговський» та «Князь Єремія Вишневецький». Письменника змалку цікавила історія. Він написав чимало історичних нарисів, статей, мріяв створити «Історію України» від її початку і до Гетьманщини. Але замість історії залишив нам у спадок два цікаві історичні романи. Присвятив їх відомим українським історичним постатям. Творчим успіхом автора є те, що він ніби протиставив дві постаті: гідну людину - українця, дипломата, Івана Виговського амбітному відступнику від православ'я й усього рідного, зрадникові, лютому катові Єремії Вишневецькому. Автор побачив, як до зрадника тягнеться ціле коло тих людей, які прагнуть загубити Україну, знищити її, забуваючи, що самі виходці з цієї ж країни. У обох романах автор показує козацьке минуле України, розкриває український народний дух і характер тієї доби.

Отже, Нечуй-Левицький широко і різнобічно змалював у своїх творах життя різних верств населення в минулому столітті. Новаторство письменника виявилось і в композиції, і в манері викладу матеріалу. Він чи не найкраще в українській літературі змалював пейзажі рідного краю, перший серед українських прозаїків вжив об'єктивну розповідь, широко подаючи докладні характеристики дійових осіб, він перший пише складні за будовою твори, в яких не одна, а кілька сюжетних ліній.

Таким чином, він зайняв одне з найпочесніших місць серед письменників, творець реалістичного українського життя. Він розширив тематику української прози, систему жанрів новими модифікаціями (романи, легенди).

Тож художня спадщина Нечуй-Левицького і сьогодні зберігає свою пізнавальну, виховну й естетичну цінність.